

OP ZOEK NAAR KARADZIC

Zvezdana Vukojevic

OP ZOEK NAAR KARADZIC

Een oorlogsmisdadiger met vele gezichten

Nieuw Amsterdam

Deze publicatie is tot stand gekomen met steun van het
Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten, www.fondsbi.jp.nl

FONDS Bijzondere
JOURNALISTIEKE PROJECTEN

Deze uitgave is tot stand gekomen door bemiddeling van Sebes &
Bisseling, literair agentschap te Amsterdam

© 2019 Zvezdana Vukojevic / Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagbeeld © Hollandse Hoogte

Foto auteur © Hulya Kilicaslan

NUR 320

ISBN 978 90 468 2608 9

e-ISBN 978 90 468 2609 6

www.nieuwamsterdam.nl

Voor Jop en Zev, de liefsten

‘While nothing is easier than to denounce the evildoer,
nothing is more difficult than to understand him.’

– Toegeschreven aan Fjodor Dostojevski

Inhoud

Proloog 13

- 1 Gearresteerd in bus 73 29
- 2 Geen horroorgevoel 39
- 3 Waar de wolven paren, Vukojebina 51
- 4 Bosnië is het land van haat 61
- 5 De filosofie van de vleermuis 67
- 6 Met een vuistslag tussen de horens 81
- 7 'Ik vond hem zeker aantrekkelijk' 88
- 8 'Hij veranderde in de duivel' 96
- 9 'Vermoord ze allemaal' 100
- 10 'De ene kant moordde significant meer dan de andere' 108
- 11 Een minderwaardigheidscomplex 122
- 12 'Ga ik mezelf scheren of van kant maken?' 128
- 13 'We zijn genaaid' 138
- 14 Een arrestatie of een liquidatie 158
- 15 De legende 165
- 16 Druk van meerdere kanten 169
- 17 De man die Srebrenica opgroef 172
- 18 Samenzweringstheorieën 188
- 19 'Twee keer aan me ontsnapt' 195
- 20 'Radovan Karadzic ken ik niet' 209
- 21 'Ik dacht dat hij een priester was' 217
- 22 Bevriend met Osama bin Laden 223

- 23 'Zijn scrotuminstraalresultaten waren slecht' 231
24 'Hij heeft honderd levens geleefd' 238
25 De penvriend 246
26 'Als een vos moest ik zijn' 252
27 'Schiet op, de accu is bijna leeg' 262
28 'Mijn vrouw denkt dat ik het stockholmsyndroom heb' 272
29 'Ik raakte afgestompt' 292
30 'Niemand durft de eerste stap te zetten' 305
31 'Het bos was aan het schudden' 309
32 Servisch en mens 315

Epiloog 325

Interview met Radovan Karadzic 337

Bronnen 355

Dankwoord 361

Personenregister 363

10 september 2008

'Hello, Zvezdana,' zegt een licht brommende mannenstem. *'This is Doctor Radovan Karadzic.'*

Ik weet even niet goed wat ik moet zeggen. Is dit een grap van mijn collega's? Wie doet zich voor als de vermeende oorlogsmisdadiger? Op de redactie kijkt echter niemand op of om. En geen van mijn collega's kan overtuigend in het Engels een Balkanaccent nadoen, laat staan een Karadzic-imitatie.

'Zvezdana? Can you hear me?'

Proloog

Een paar maanden na mijn zesde verjaardag meldde mijn vader mij aan bij de kinderafdeling van de Joegoslavische communistische partij, de Pioniers. Volgens mijn vader waren de Pioniers gewoon het Joegoslavische equivalent van scouting. De aanvangsdatum van mijn lidmaatschap, 1 december 1984, staat keurig genoteerd in een piepklein, rood boekje met daarop 'Pionirska knjizica' ('Pioniersboekje'). Het zat in mijn Maya de Bij-schooltas vol Joegoslavische schoolboekjes en lag jarenlang bij m'n vader thuis in zijn Amsterdamse schuur. Want lid worden van de Pioniers kon gewoon in Amsterdam, bij de Joegoslavische club om de hoek bij de inmiddels ter ziele gegane bioscoop Alhambra op de Weteringschans. Daar ontmoetten Joegoslavische gastarbeiders uit de hoofdstad en omstreken elkaar. Op zaterdag werd er Joegoslavische les aan de allerkleinsten gegeven, zodat zij de taal van hun ouders niet zouden vergeten in het tweede vaderland, een taal die zo anders was dan het Nederlands met zijn lidwoorden en die onuitspreekbaar harde g.

Op foto's van die tijd is te zien dat we in een donkerblauw uniform – plus sjaaltje en bijpassend pionierspetje met daarop een rood communistenspeldje – aan volksdansen deden. En de ironie wil dat we op 1 mei, dé feestdag van de socialisten, hamburgers en cola van McDonald's kregen, hoewel mijn vader eigenlijk een strikt verbod op die 'kapitalistische Amerikaanse frisdrank' had uitgevaardigd. We zongen liedjes voor de toen al vier jaar overleden Joegoslavische president, de Kroatische Josip Broz Tito, de grondleg-

ger van de Socialistische Federale Republiek Joegoslavië, die zich had ontpopt tot dictator in het communistische vakantieland.

Als ik bijna dertig jaar later mijn oud-lerares Milica Fransen spreek, zegt ze: 'Je werd door de andere kindjes een beetje gepest, omdat jouw Servo-Kroatisch niet zo goed was.' Thuis spraken we namelijk Nederlands.

Mijn ouders ontmoetten elkaar eind jaren zeventig in een Oostenrijks hotel waar mijn vader barkeeper was. Een vakantieliefde bloeide op. Mijn Amsterdamse moeder werkte toen bij De Nederlandse Bank, was van huis uit katholiek en was niet op haar mondje gevallen. Mijn vaders wieg stond in communistisch Joegoslavië, in het huidige Servië vlak bij de middelgrote industriestad Kragujevac. Bekend van de auto- en wapenfabriek Zastava, waar ze de originele Yugo-autootjes maakten. Mijn vader was overtuigd socialist en vertrok op achttienjarige leeftijd naar het buitenland. Zijn droom om schrijver te worden was in duigen gevallen: zijn vader, mijn opa verbood hem namelijk om letteren te gaan studeren. Schriften vol zelfgeschreven poëzie smeed hij weg, want zijn vader bleek niet te vermurwen. Achter die boze vader school vooral een bange vader. Bang voor verandering, bang dat zijn zoon voorgoed de boerderij zou verlaten. Bang dat zijn zoon als gestudeerd man zijn analfabete ouders zou vergeten. Dat deed hij niet. In Nederland eindigde mijn vader uiteindelijk wel gedesillusioneerd als kraandrijver met een dubbele hernia bij de Hoogovens in IJmuiden, nu Tata Steel. Van zijn plannen om in Nederland te studeren was weinig terechtgekomen met inmiddels twee jonge dochters om voor te zorgen.

Mijn vaders communistische overtuiging uitte zich op onverwachte momenten. Toen ik op de kleuterschool zat, weigerde hij voor de Palmpasenoftocht een kruis te timmeren: 'Mijn dochter gaat niet door de buurt marcheren met broodjes op een kruis!' Mijn moeder kon hem niet overtuigen dat het weinig met religie te maken had. Dat ik net als alle andere kinderen gewoon mee wilde

lopen in de optocht. Dus timmerde ze zelf een kruis en stuurde haar dochter mee uit 'marcheren'. Het huwelijk strandde toen mijn moeder na de traumatische bevalling van mijn zusje een postnatale depressie kreeg. Daarnaast waren er ook culturele verschillen.

Na de breuk ondernam mijn vader aanvankelijk nog dappere pogingen om in de weekeinden dat we bij hem logeerden uitsluitend Joegoslavisch te spreken. Als alternatief voor het schrijven van brieven (telefoneren was kostbaar in de jaren tachtig) namen we af en toe cassettebandjes op voor onze grootouders in Joegoslavië. We zongen liedjes van het tv-programma *Kolibri*, destijds de Joegoslavische *Kinderen voor Kinderen*, met een uitspraak waar ik nu een moord voor zou doen. Tot een basisschooldocent adviseerde om ons vooral niet tweetalig op te voeden; mijn Nederlands zou erdoor achteruit zijn gegaan. Inmiddels zijn dit achterhaalde ideeën over tweetaligheid, maar mijn moeder haalde me prompt van de Joegoslavische school: 'We wonen in Nederland.' Het was al zo'n gedoe om mij genaturaliseerd te krijgen – na mijn geboorte kreeg ik namelijk automatisch de Joegoslavische nationaliteit, of mijn ouders dat nu wilden of niet. Met enige regelmaat moesten wij naar de Vreemdelingendienst om voor mij een stempel te halen. Vernederend, vond mijn moeder: 'Je bent gewoon een Nederlands kind.' In 1987 werd een wetswijziging van kracht waardoor kinderen met een vader afkomstig uit een niet-westers land in aanmerking kwamen voor de Nederlandse nationaliteit. Voor mijn moeder was het een ontroerend moment toen ze bij de gemeente op het uittreksel bij mijn nationaliteit Joegoslavisch én Nederlands zag staan.

Als kind bekommer je je niet om het 'halfbloedje' zijn of het hebben van een dubbele nationaliteit. Ook heb je dan nog geen weet van het feit dat je – hoewel je in Nederland bent geboren en getogen – nooit voor volwaardig Nederlander zult worden aangezien. Je hoort twee talen in jouw omgeving gesproken worden. Jouw opa en oma wonen in een ander land waar je in de zomervakantie een paar weken logeert en waar je alles mag. Van kuikentjes in de lucht

gooien ('vlieg!') tot een kip bewusteloos slaan met een stok ('Slaap kippie, slaap'). Je hebt een moeilijke naam, die door jouw opa Nelis al snel wordt afgekort tot Daan. Aan het uitspreken van je achternaam waagt bijna niemand zich. Op school kennen andere kinderen Joegoslavië vooral als een zonnige vakantiebestemming met lekker eten.

Joegoslavië. Dat ene communistische land waar de burgers het wél goed hadden en vrij mochten reizen. Om het land en de ondergang beter te kunnen begrijpen, kun je de geschiedenis van de afgelopen vijfhonderd jaar voor het gemak in drie delen opknippen: de vier eeuwen Ottomaanse overheersing, de Tweede Wereldoorlog en het communisme onder Tito.

Joegoslavië bestond vanaf 1917 tot 1992 in verschillende staatsvormen uit de republieken Bosnië-Herzegovina, Kroatië, Servië, Macedonië, Kosovo, Montenegro en Slovenië. De bevolking van laatstgenoemde bestond voor bijna 95 procent uit Slovenen en Servië bestond voor 80 procent uit Serviërs. Maar in het door de andere republieken omringde Bosnië was het een smeltkroes van volkeren. En tijdens de vier eeuwen Ottomaanse overheersing bekeerde zo'n 20 procent van de van oorsprong orthodox christelijke Bosniërs zich tot de islam vanwege politieke, sociale en economische redenen. Door het hoge aantal gemengde huwelijken waren er weinig mensen met een homogene etniciteit, maar de Serviërs en Kroaten die in Bosnië woonden, voelden zich nog steeds verbonden met hun moederland. De Bosnische bevolking werd na verloop van tijd grofweg in drie groepen ingedeeld: Bosnische Kroaten, Bosnische Serviërs en moslims (mensen die in Kroatië en Servië wonen heten gewoon Kroaten en Serviërs). Etniciteit en religie werden inwisselbaar. Als je het over katholieken hebt, bedoel je Kroaten en heb je het over Serviërs, dan zijn dat orthodoxe christenen. Servo-Kroatisch was de taal van het samengestelde land.

Eind jaren tachtig was er een wereldwijde recessie die Joegoslavië ernstig trof. Het land herbergde diverse volkeren, die na de Tweede Wereldoorlog bij elkaar waren samengebracht onder het mom van *Bratstvo i jedinstvo* ('Broederschap en eenheid'), en die kwamen nu tegenover elkaar te staan. De relatief rijkere republieken Slovenië en Kroatië waren het niet eens met het monetaire beleid dat hun als soevereine republieken werd opgelegd. Tientallen jaren vloeide hun geld via de federale begroting naar het veel armere zuiden zoals Zuid-Servië en Kosovo, maar zonder enig resultaat. Slovenië en Kroatië wilden daarom economische en politieke hervormingen. In plaats daarvan werd de autonomie van de deelrepublieken door Belgrado ernstig ingeperkt. Om de crisis verder te beteugelen, besloot men in Belgrado om de Joegoslavische centrale bank extra geld te laten drukken: duizenden miljarden dinars. Toen Slovenië en Kroatië ophielden met geld overmaken en er een ernstig gat op de federale begroting ontstond, draaiden de geldpersen overuren. Inflatie werd hyperinflatie en er kwamen bankbiljetten met een overdaad aan nullen. Op enig moment was er een briefje van 500000000000 dinar in omloop.

In 1980 stierf Tito en tien jaar daarna spatte Tito's droom: een multi-etnisch, communistisch Joegoslavië, uiteen. Macedonië, Kroatië en Slovenië verklaarden zich in 1991 onafhankelijk. Joegoslavië bestond niet meer. Macedonië en Slovenië kwamen er vanwege de aardig homogene bevolking zonder kleerscheuren van af. Maar de in Kroatië wonende Serviërs wilden binnen de Joegoslavische federatie blijven, die toen nog bestond uit Servië, Bosnië-Herzegovina en Montenegro, en er braken gevechten uit. President Slobodan Milosevic (1941-2006) zond het Joegoslavische Volksleger erheen om de Kroatische Serviërs te steunen in hun strijd.

Ook Bosnië-Herzegovina, waar Bosnische Kroaten, Bosnische Serviërs én Bosnische moslims woonden, wilde zich eind 1991 onaf-

hankelijk maken van wat er nog over was van Joegoslavië. Maar de Bosnische Serviërs waren fel tegen. De leider van de Bosnische Serviërs, Radovan Karadzic (1945), wilde een Servische republiek die deel uitmaakte van Servië en Montenegro (waar president Slobodan Milosevic de scepter zwaaide) om zo de Serviërs die daar woonden te verenigen. Na een volksraadpleging verklaarde de regering van republiek Bosnië-Herzegovina zich op 5 april 1992 echter onafhankelijk. Maar de Bosnische Serviërs onder leiding van Karadzic hadden het referendum geboycot en kregen steun vanuit Servië. Milosevic stuurde het Joegoslavische Volksleger niet alleen naar Kroatië, maar ook naar Bosnië. Niet lang hierna begon de aanval op de Bosnische hoofdstad Sarajevo. De belegering zou bijna vier jaar duren, van 5 april 1992 tot 29 februari 1996 de langste belegering in de moderne geschiedenis. De Bosnische oorlog kostte aan ruim 12.000 mensen het leven.

Hoewel bij ons thuis elke avond het *NOS Journaal* aanstond, begreep ik er weinig van. Van mijn moeder mochten we vanwege de oorlogen in Kroatië en Bosnië niet meer met onze vader mee op vakantie naar opa en oma. Ze droomde dat we werden doodgeschoten, hoewel er toen in Servië zelf niets aan de hand was. Tijdens maatschappijleer werd ik uitverkoren om mee te gaan naar onderwijsminister Jo Ritzen. Onze school deed mee aan een actie om schoolschriften voor de kinderen in het door oorlog verscheurde Bosnië in te zamelen. De dag erna stond er een foto van ons met de minister in de krant. ‘Vertel dat maar niet aan je vader,’ adviseerde mijn moeder.

Het etnisch nationalisme dreunde door tot op mijn Amsterdamse middelbare school: ‘Waar komt jouw vader vandaan?’

De Joegoslavische meisjes uit een hogere klas van de school kende ik alleen van gezicht. We begroetten elkaar in de gang, maar echt met elkaar omgaan deden we niet. Tenslotte was ik maar een brug-

pieper met een beugel, blauwe corduroybroek en een veel te grote bruinleren nerdtas.

Bits gaven ze me te verstaan dat ik thuis moest gaan vragen waar mijn vader vandaan kwam. Want het antwoord dat ik gaf: 'Joegoslavië', was blijkbaar het verkeerde. De plotselinge vijandigheid begreep ik niet zo goed.

Die avond vroeg ik het aan mijn moeder: 'Mama, wat is papa? Joegoslaaf, toch?'

'Nee, Serviër. Hij komt uit Servië.'

Ik liet het woord over mijn tong rollen. Serviër. Dat woord had ik nog nooit gehoord.

De volgende dag gaf ik de oudere meisjes het codewoord: 'Servië.' Ze sloegen me niet in elkaar, dus hoorde ik nu bij de goeien? Wie waren de goeien eigenlijk?

Dit moet ergens halverwege het jaar 1992 geweest zijn, toen de Kroatische oorlog en de Bosnische oorlog in alle hevigheid waren losgebarsten.

Mijn vader was veel met de oorlog bezig. Hij kocht een schotel en keek dag en nacht naar RTS, de staatszender en destijds het propagandakanaal van Slobodan Milosevic. Hij reed in een zwarte Ford Escort naar mijn opa en oma in de zomer van 1993 toen duizenden Serviërs uit Kroatië werden verdreven en naar Servië vluchtten. Hij zag moeders met baby's, opa's en oma's op ezels en tractoren, met daarachter hun hele hebben en houden op een kar; een kilometerslange vluchtelingenstroom van tweehonderdduizend mensen met een apathische blik in hun ogen. 'God mag weten wat zij hadden meegemaakt,' zei hij. Weken kon hij er niet van slapen. Hij had het over *ustasha*, Kroatische fascistten. Daar had ik nog nooit van gehoord.

In 1996 gingen mijn zusje en ik voor het eerst in jaren weer op bezoek bij mijn opa en oma. Zij hadden ons bijna zes jaar niet gezien

en in hun ogen waren we van twee kleine meisjes plotsklaps veranderd in tieners. Met handen en voeten voerden we gesprekken. In tegenstelling tot mijn zusje bleek ik nog een simpele Servo-Kroatische woordenschat in mijn hoofd te hebben zitten. Toen we aan het eind van de vakantie vertrokken, wilde mijn oma een stuk met de auto mee. Een paar dorpen verder stapte ze pas uit. Nog zie ik haar in tranen achter de auto aan rennen. Ze bleek hartproblemen te hebben en de winter erop stierf ze.

Een paar jaar later bezochten we haar graf op de begraafplaats beneden in het dorp en liet mijn vader de grafstenen van alle familieleden zien.

Bijna elke generatie had wel een oorlog meegemaakt. Mijn overgrootvaders vochten tijdens de Balkanoorlog in 1912-1913 tegen de Ottomanen, die vier eeuwen met harde hand een groot deel van de Balkan overheersten.

Vanaf 18 april 1941 gaf het koninkrijk Joegoslavië zich over aan nazi-Duitsland. Na een week bezetting viel het Joegoslavische leger uiteen in twee kampen: de Chetniks, die koningsgezind waren, en de Partizanen, die juist van de koning af wilden en een communistische staat voor ogen hadden. Partizanen en Chetniks bestreden elkaar op leven en dood. Hierdoor ondervonden de nazi's relatief weinig weerstand. Kroatië verklaarde zichzelf onafhankelijk en werd gesteund door nazi-Duitsland en het fascistische Italië.

Twee broers van mijn opa vochten tijdens de Tweede Wereldoorlog tegen de Duitsers en kregen beiden een nummer op hun arm. De een belandde in een Duits werkkamp, de ander in een Servisch werkkamp. Mijn opa moest niks hebben van het leger. Hij wilde op de boerderij blijven om voor zijn schapen en geiten te zorgen. Onder geen beding zou hij gaan vechten tegen de nazi's. Ook voelde hij zich niet betrokken bij de broederstrijd tussen de Chetniks en de Partizanen die er tegelijkertijd gaande was en ervoor zorgde dat de nazi's vrij spel hadden. Het Simon Wiesenthal Centrum becijferde